

Młoda Polska – powtórzenie wiadomości cz. 4

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Artur Hutnikiewicz, *Młoda Polska*, Warszawa 2004, s. 265.
- Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. W. Berent, Poznań 2014, s. 10–11.
- Źródło: Albert Camus, *Mit Syzyfa i inne eseje*, tłum. J. Guze, Warszawa 2004, s. 165–167.
- Źródło: Jean Paul Sartre, *Egzystencjalizm jest humanizmem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkół średnich*, Warszawa 1988, s. 445.
- Źródło: Roman Ingarden, *Książeczka o człowieku*, Kraków 1973, s. 81–82.
- Źródło: Juliusz Słowacki, *Hymn (Smutno mi, Boże...)*, [w:] tegoż, *Dzieła Juliusza Słowackiego tom III*, Lwów 1894.

Młoda Polska – powtórzenie wiadomości cz. 4

Włodzimierz Tetmajer, *Złoty*, 1894

Źródło: Muzeum Narodowe w Krakowie, domena publiczna.

Debiutujący artyści młodopolscy musieli zmierzyć się z dziełami wybitnymi, które powstały w epoce poprzedniej, czyli w pozytywizmie. Działo się to szczególnie na kanwie prozy:

((Artur Hutnikiewicz

Młoda Polska

Nowa literatura wchodziła w ten otwierający się przed nią nieznany jeszcze rozdział swego istnienia, dziedzicząc wszystkie owe osiągnięcia poprzedników jako zdobycz darowaną czy też na odwrót, obciążona bagażem jej spuścizny. (...) Realizm i naturalizm zachowały nadal żywotność jako poetyki sprawdzone, mogące się wykazać osiągnięciami pisarskimi najwyższej miary. (...) W prozie młodopolskiej ten nurt kontynuacji był wyraźnie widoczny. Ale dochodziły jednocześnie do głosu czynniki nowe

Źródło: Artur Hutnikiewicz, *Młoda Polska*, Warszawa 2004, s. 265.

W liryce i dramatopisarstwie młodzi literaci mieli większe pole manewru twórczego. Dlatego do swoich dzieł masowo wprowadzali założenia estetyczne związane z aktualnymi trendami w sztuce, takimi jak impresjonizm czy secesja; w subtelny sposób przenoszono je również na karty młodopolskiej powieści.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz życie i twórczość wybranych reprezentantów Młodej Polski.
- Zinterpretujesz utwory młodopolskich pisarzy: *Wesele*, *Chłopi*, *Ludzie bezdomni*, *Jądro ciemności*.
- Omówisz tematykę poruszaną w dziełach młodopolskich twórców.

***Wesele*, Stanisław Wyspiański**

Wystawiony w Krakowie 16 marca 1901 roku trzyaktowy dramat symboliczny od razu zyskał ogromny rozgłos i stał się tematem środowiskowych plotek, komentarzy oraz interpretacji. Inspiracją do napisania utworu było, mające miejsce zaledwie cztery miesiące wcześniej, wesele przyjaciela autora – Lucjana Rydla – z Jadwigą Mikołajczykówną, córką chłopa z podkrakowskich Bronowic. Każda z postaci sztuki ma swój rzeczywisty pierwowzór.

Pocztówka ze spektaklu *Wesele*, 1901

Źródło: Biblioteka Narodowa, domena publiczna.

Akt I

Realistyczny

- rozmowy gości weselnych przysiadających w izbie-światlicy, aby odpocząć po tańcach;
- zderzenie świata „panów” (krakowskiej inteligencji) i chłopów, uwydatniające wzajemne niezrozumienie;
- sceny liryczne przeplatane z komicznymi, satyrycznymi.

Akt II

Akt III

Wesele to dramat nastrojowo-symboliczny, operujący niedopowiedzeniem, aluzją i symbolem (Chochół, złoty róg, chocholi taniec). Pełen sentencji i zwrotów tak zapadających w pamięć, lapidarnych i celnych, że weszły na stałe do polszczyzny: „Co tam, panie, w polityce?”; „panowie/ duza by juz mogli mieć,/ ino oni nie chcom chcieć!”; „Kto mnie wołał, czego chciał?”; „Co się w duszy komu gra”; „Miałeś, chamie, złoty róg (...) ostał ci się jeno sznur”. Kolejne pokolenia wciąż poszukują znaczeń symboli *Wesela*: najtrudniej poddaje się interpretacjom Chochół, wokół którego narosło wiele, często sprzecznych ze sobą głosów – z jednej strony może to być znak braku możliwości działania, podjęcia czynu zbrojnego przez polskie społeczeństwo, bierne, zmęczone, zdolne jedynie do chwilowego zapału (zrobiony ze słomy chochoł jako symbol „słomianego zapału” albo osłona okrywająca zeschniętą, pozbawioną życia różę); z drugiej jednak może to być symbol nadziei na niepodległość Polski czy odrodzenia idei narodowej, która zmartwychwstanie (podobnie jak po zimie spędzonej pod osłoną chochoła wraca do życia schowana w nim róża).

Scena ze spektaklu *Wesele* Stanisława Wyspiańskiego, Teatr Ziemi Rzeszowskiej w Rzeszowie, 1957.

Źródło: Biblioteka Narodowa, domena publiczna.

W *Weselu* znajduje realizację młodopolska idea syntezy sztuk: zwracano uwagę na malarskość (np. „ożywające” obrazy wiszące w chacie bronowickiej) i muzyczność dzieła (weselna kapela ludowa, nadająca szczególnie rytm aktowi I, przygrywka Chochoła, kończąca akt III), na mistrzostwo sztuki słowa (indywidualizacja języka, świetnie „podsluchane” charakterystyczne cechy języka postaci), na technikę szopki (przemyślany ruch sceniczny, gest). Przez widzów, krytyków, badaczy literatury i teatru ten arcydramat Wyspiańskiego traktowany był od początku jako niezwykle istotna wypowiedź na temat kondycji polskiego społeczeństwa, istniejących w nim podziałów, narodowego charakteru i narodowych mitów. Kolejne inscenizacje (a także powstały na podstawie dramatu film Andrzeja Wajdy z 1973) stawały się inspiracją do nowych dyskusji.

Bohaterowie dramatu i ich wizje (zjawy)

- Isia – Chochół (wezwany przez Pannę Młodą na prośbę Poety, pojawia się niewinnemu dziecku, które traktuje go lekceważąco i stara się go pozbyć z chaty; Chochół jednak przed odejściem wygłasza „zaklęcie”: „Co się w duszy komu gra,/ Co kto w swoich widzi snach”)

- Marysia – Widmo (przedwcześnie zmarły malarz de Laveaux, narzeczony dziewczyny, niespełniona miłość, teraz budzący jedynie strach i grozę)
- Dziennikarz – Stańczyk (utrwalony na obrazie Matejki błazen-mędrzec, symbol zatroskania o losy narodu; wzięty za patrona przez obóz ugodowców, chcących się „dogadać” z zaborcą, przeciwnych walce zbrojnej; budzi przerażenie i wyrzuty sumienia Dziennikarza, wyznaczając mu rolę mąciciela: „Mąc tę narodową kadź,/ serce truj, głowę trać!”)
- Poeta – Rycerz (Zawisza Czarny; sen o potędze przy własnej bezsilności i pustce duchowej bohatera; niemożliwe do realizacji pragnienie mocy)
- Pan Młody – Hetman (Branicki, zdrajca; wypomina Panu Młodemu ślub z chłopką, traktując to jako zdradę własnej warstwy społecznej; obnaża pozorność i powierzchowność bratania się z wsią)
- Dziad – Upiór (Jakub Szela, przywódca rzezi galicyjskiej; przypomina niedawne krwawe wydarzenia, w których konflikt chłopów i szlachty znalazł apogeum; pokazuje kruchość chwilowego sojuszu)
- Gospodarz – Wernyhora (legendarny wieszcz i bard ukraiński, przepowiadający przyszłość, uwieczniony na obrazie przez Matejkę; marzenie o narodowym czynie, wspólnym zrywie „panów” i chłopów)

Chłopi*, Władysław Stanisław Reymont, t. 1. *Jesień

Powieść w czterech tomach, zatytułowanych nazwami kolejnych pór roku. Pisana od 1901 do 1908 r., od 1902 r. drukowana w odcinkach (z przerwami) w „Tygodniku Ilustrowanym”. Akcja toczy się we wsi Lipce – w rzeczywistości położone niedaleko Skierniewic, w powieści umiejscowione w zaborze rosyjskim, w zasadzie niemal odizolowane od świata zewnętrznego, żyjące własnym rytmem. Czas akcji zamyka się między wrześniem a końcem lipca, zapewne pod koniec XIX w. (prawdopodobnie około 20 lat po powstaniu styczniowym, w którym brało udział kilku bohaterów; jeden z nich wrócił właśnie z zesłania). Fabuła osnuta jest wokół losów rodziny Borynów oraz spraw dotyczących całej wsi i (epizodycznie) jej mieszkańców.

Bardzo ważnym elementem powieści są opisy przyrody, prac rolniczych i gospodarskich, świąt i obrzędów. Kazimierz Wyka, wybitny badacz literatury, wyróżnił cztery przenikające się w *Chłopach* porządki: fabularny, prac ludzkich, obrzędowo religijny i egzystencjalny (dotyczący sensu życia i śmierci). On także wskazał na istnienie w świecie powieściowym trzech, różniących się stylem wypowiedzi, narratorów, których nazwał: realistycznym obserwatorem, wiejskim gadułą (używającym stylizowanej gwary, bliskiej językowi dialogów) i młodopolskim stylizatorem, dochodzącym do głosu zwłaszcza w partiach opisowych (ten rodzaj narracji przybiera często formę prozy poetyckiej, bogatej w środki artystycznego wyrazu).

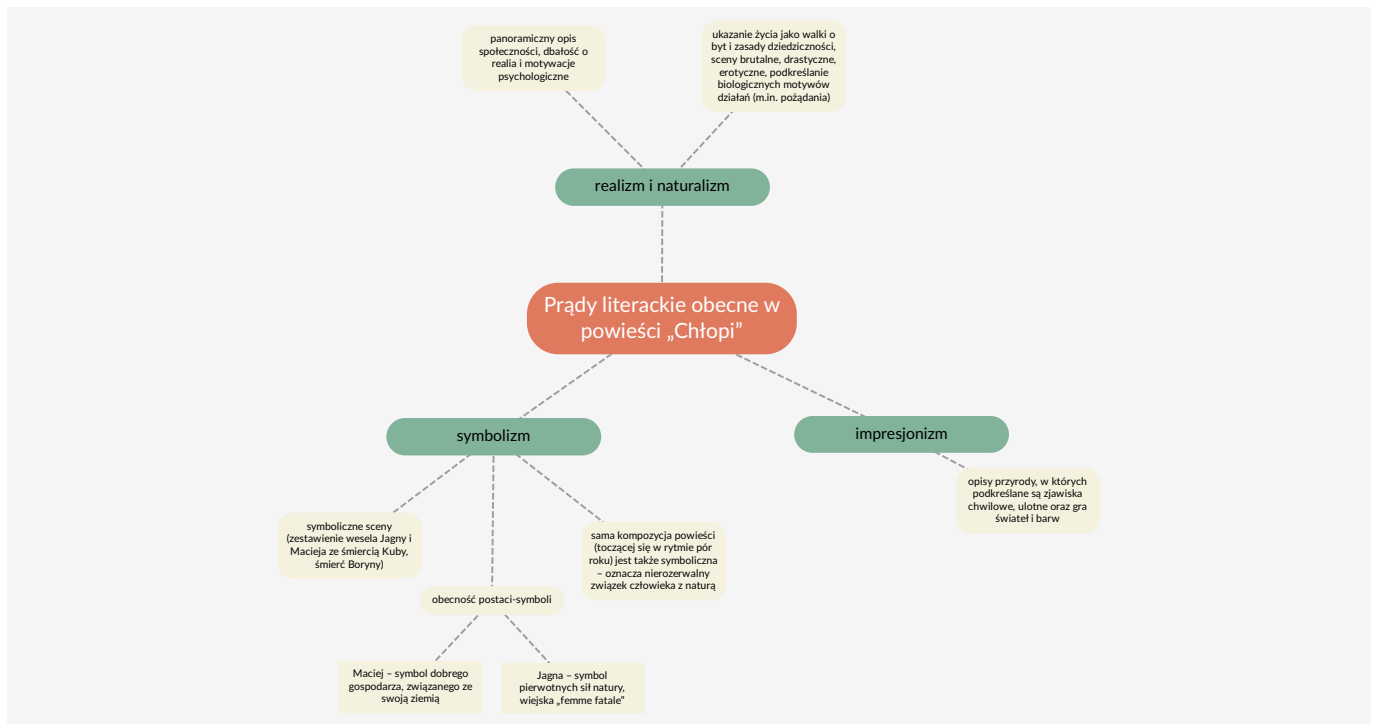
Ferdynand Ruszczyc, *Pejzaż jesienny o zachodzie słońca*, 1907

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Najważniejsze wydarzenia I tomu:

- narzekanie Macieja Boryny – najbogatszego chłopca we wsi – na brak gospodyni w chacie (po śmierci żony na gospodarstwie została córka Józka, jeszcze dziecko, i synowa Hanka (żona syna Antka); one jednak, według gospodarza, nie dają sobie rady;
- Maciej myśli o ożenku z dużą młodszą (o 40 lat!), ale posażną i piękną panną – Jagną;
- kłótnia Antka z ojcem;
- zbieranie, kiszenie i deptanie kapusty; Jagna ma wielu adoratorów, ale swaty posyła do niej stary Boryna; zaręczyny i zabawa w karczmie;

Powieść Reymonta nazywana jest chłopską epopeją ze względu na przedstawienie szerokiej panoramy polskiej wsi z jej obrzędami, zwyczajami, kodeksem moralnym na tle historii (walka z rusyfikacją, niełatwe stosunki z dworem po uwłaszczeniu, pamięć powstania styczniowego, działalność patriotyczna emisariuszy – postać Rocha). Swoich reprezentantów mają wszystkie warstwy wiejskiej społeczności: najbogatsi (Maciej Boryna), średniozamożni (Dominikowa, matka Jagny), biedota (Bylica, ojciec Hanki), komornicy (niemający własnej ziemi ani chaty; Agata) i parobcy (służący u najbogatszych, nieposiadający niczego własnego; Kuba). Ukazany jest w *Chłopach* także konflikt pokoleniowy między starymi i młodymi, przejmującymi stery w nowych warunkach historycznych.

Ludzie bezdomni, Stefan Żeromski

Powieść opublikowana w Warszawie w 1899 r. od razu została dobrze przyjęta jako manifest idealistów walczących z powszechnym wygodnictwem i egoizmem jako postawami, które nie pozwalają dostrzec, a tym bardziej zapobiec biedzie oraz zaniedbaniu niższych warstw społeczeństwa: miejskich nędzarzy, wiejskich chłopów czy robotników. Tytuł można rozumieć dosłownie i [metaforycznie](#). Bezdomni są w zasadzie wszyscy pozytywni bohaterowie powieści. Żeromski ukazuje społeczników oraz idealistów jako ludzi osamotnionych w materialistycznym i bezdusznym świecie. To ludzie bezdomni duchowo, nie odnajdujący się w surowej rzeczywistości. Także fabuła ogniskuje się wokół idei bezdomności.

Bohaterowie za swoje motto mogliby przyjąć cytowany przez Korzeckiego fragment wiersza Juliusza Słowackiego:

((Juliusz Słowacki

Hymn (Smutno mi, Boże...)

Żem często dumał nad mogiłą ludzi,
Żem prawie nie znał rodzinnego domu,
Żem był jak pielgrzym co się w drodze trudzi
Przy blaskach gromu,
Że nie wiem gdzie się w mogiłę położę,
Smutno mi Boże!

W sensie dosłownym	W sensie metaforycznym
– Joasia Podborska – „braterski duch” głównego bohatera, jego ukochana; dziewczyna szlacheckiego pochodzenia, wychowana przez wspaniałych rodziców i mądrych wychowawców (jej przyjaciółką jest bohaterka opowiadania Żeromskiego <i>Silaczka</i> – Stasia Bozowska), na których chce się wzorować; wcześniej osierocona, musi zacząć zarabiać na utrzymanie własne i młodszych braci; zatem wcześniej traci dom, zostaje zmuszona do mieszkania u obcych – pracodawców; – Wiktor Judym i jego rodzina – brat głównego bohatera, zmuszony do emigracji z powodów politycznych (jako działacz robotniczy zagrożony jest aresztowaniem), skazany wraz z rodziną na tułaczkę; – robotnicy, gnieźdzący się w „norach”, tymczasowych noclegowniach, nie zasługujących na nazwę domu	– doktor Tomasz Judym – główny bohater, dzięki wykształceniu osiąga pewien status społeczny, ale żyje z poczuciem, że nigdzie nie należy, że nie wolno mu budować własnego domu i zakładać rodziny, dopóki wokół niego jest tyle ludzi bezdomnych w sensie dosłownym; „bezdomność” Judyma jest bezdomnością z wyboru, bardziej duchową niż faktyczną (choć i on zmienia miejsca pobytu, żadnego nie mogąc i nie chcąc nazwać swoim domem); – inżynier Korzecki – poznany przez Judyma w Zagłębiu pracownik nadzoru kopalni, żyjący bardzo skromnie, choć jego pozycja i zarobki pozwalałyby na znacznie więcej; pod maską ironii i obojętności skrywa wielką wrażliwość i szlachetność; intelektualista o „zanadto wyedukowanej świadomości”, odczuwający niezwykle dotkliwie „smutek, niepewność, lęk”; jego „bezdomność” ma charakter metafizyczny: jak sam mówi, postrzega siebie jako pielgrzyma na ziemi, nie jest w stanie poczuć się na świecie, w swoim życiu jak w domu; nie mogąc „zadomowić się” w świecie pełnym „podłości, nadużycia, łajdactwa, krzywdy, niedoli”, popełnia samobójstwo

Postaci Joasi, doktora Judyma i Korzeckiego w istocie łączą oba pojęcia bezdomności – dosłowne i metaforyczne, jednak ich stosunek do idei domu sprawia, że dominuje w kreacjach tych bohaterów jedno bądź drugie rozumienie. Pojęcie domu staje się w powieści pojęciem wartościującym, przy czym przypisywane są mu skrajne wartości: pozytywne przez bohaterów bezdomnych w sensie dosłownym (oni pragną domu jako miejsca spokoju i wytchnienia dla siebie i rodziny, miejsca ciepłego i jasnego, do którego chce się wracać), negatywne przez bezdomnych w sensie metaforycznym, duchowym (dla

nich dom jest synonimem utraty wrażliwości moralnej na krzywdę innych, ucieczką od obowiązku niesienia pomocy).

Antoni Piotrowski, *Bezdomna*, 1896

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Świat *Ludzi bezdomnych* oparty jest na kontrastach, zasygnalizowanych symbolicznie na początku powieści w dwu dziełach sztuki, na które bohater zwraca szczególną uwagę. Są to obraz Puvisa de Chavannes *Rybak* i rzeźba *Wenus z Milo*, ukazujące z jednej strony nędzę, człowieka biednego i głodnego, fizycznie wyniszczonego, „przerażający produkt ludzkości”, a z drugiej – „jasny i dobry symbol życia, córkę nieba i dnia”, fizyczne piękno, radość życia i bez troskę. Dodatkowo ten kontrast pogłębiają i komplikują reakcje w „miękkie szaty odzianej” bogatej publiczności, która pozwala sobie na uronienie łyzy przed obrazem biedaka, ale – jak się okaże w dalszej części powieści – nie jest zdolna do prawdziwego współczucia, mogącego być motorem działania. Już na początku powieści pojawiają się istotne dla wymowy dzieła, skontrastowane ze sobą dwa światy:

Świat nędzy

Świat bogactwa

- ulice Ciepła i Krochmalna w Warszawie: brud, smród, ciasnota, wynędzniałe, bawiące się w rynsztoku dzieci;
- fabryka cygar, gdzie pracuje żona Wiktora Judyma, miejsce wyzysku kobiet i dzieci urągające wszelkim zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy;
- czworaki w Cisach, domy stojące w malarycznej okolicy, będące przyczyną śmiertelnych chorób;
- domy robotników w Zagłębiu
- obskurne, wilgotne, pozbawione otoczenia zieleni;
- ciemne, zimne, wilgotne i ciasne korytarze kopalni – miejsca pracy górników

- salon doktora Czernisza w Warszawie – wytworny, elegancki, ozdobiony dziełami sztuki, jasny, przestronny;
- dom księdza w Cisach – duży, wygodny, pełen kwiatów, książek, obrazów;
- zakład kuracyjny „Cisy” – miejsce spotkań towarzyskich, okazja dla bogatych, aby pochwalić się swoimi dobrami;
- dom dyrektora kopalni Kalinowicza w Zagłębiu – przestronny, luksusowy, pełen antyków i dzieł sztuki

W kolejnych miejscach swego pobytu i pracy (Warszawa, Cisy, Zagłębie) Judym, starając się pomóc biednym, solidaryzując się z ich światem napotyka mur obojętności i niechęci bogatych, dbających jedynie o pomnażanie majątków i wygodę: lekarze w Warszawie nie chcą zajmować się „filantropią”, właściciele i administratorzy Cisów uważają Judyma za szkodnika, psującego im interesy, los ubogich jest dla nich całkowicie nieistotny, poprawa warunków życia i pracy górników także nie spędza snu z powiek dyrekcji odpowiedzialnej za ten stan rzeczy. *Ludzie bezdomni* to powieść czerpiąca z tradycji wielkiej prozy realistycznej pozytywizmu, a równocześnie reprezentująca nowy rodzaj powieści, który stanie się dominujący w Młodej Polsce. Co więcej, obecny w tym dziele konflikt moralny przywołuje na myśl tragedie Sofoklesa oraz Szekspira; te źródła inspiracji ujawnia odkryta korespondencja Żeromskiego.

***Jądro ciemności*, Joseph Conrad**

Utwór narracyjny, uznawany na ogół za nowelę (polski badacz literatury angielskiej, Przemysław Mroczkowski, nazywa go pół-reportażem, a zarazem pół-powieścią), ukazywał się w odcinkach w 1899 r., a w wydaniu książkowym w 1902 r. Bezpośrednią inspirację przyniósł pisarzowi pobyt w Afryce, w Górnym Kongo, w którym spędził prawie pół roku jako dowódca parowca pływającego po rzece Kongo. Z powodu poważnej choroby, z którą

borykał się już do końca życia, Conrad zrezygnował z tej pracy i powrócił do Anglii. Swoje wrażenia i przeżycia opisywał na bieżąco w *Dzienniku podróży po Kongo*.

Podjęta po latach opowieść, nosząca symboliczny i enigmatyczny tytuł *Jądro ciemności*, nie jest już jedynie zapisem afrykańskich doświadczeń. Stanowi tekst wielowarstwowy i symboliczny, który wymaga od czytelnika podjęcia samodzielnego wysiłku interpretacyjnego. Trudności, na jakie może natrafić odbiorca, sygnalizuje już na początku pierwszoosobowy narrator, opisując sposób opowiadania Marlowa – nietypowego marynarza – którego relacja z wyprawy w górę Konga wypełni całą książkę: „W jego przypadku znaczenie opowiadanej historii nie było ukryte niczym orzech w skorupce, lecz niejako otaczało intrygę, która z kolei podkreślała obecność sensu jak jasność prześwitująca poprzez mgłę – na wzór księżycowej aureoli widocznej czasami w mglistą noc”.

John Brown, Paul Bril, *Afryka, krajobraz fantastyczny*, 1775

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Fabula opowieści Marlowa: okoliczności podjęcia podróży do Afryki (fascynacja rzeką, którą dostrzegł na mapie w sklepie, wijącą się jak wąż; marzenie, aby ją poznać); przybycie do Afryki, wyprawa do stacji formy zatrudniającej Marlowa (najpierw statkiem, później pieszo); poznawanie kraju i ludzi (białych i czarnych); naprawa statku, jakim miał dowodzić; intrygujące informacje o niezwykłym agencie Kurtzu, do którego miał płynąć; wyprawa w górę rzeki – atak tubylców, bitwa; Marlow dociera do chorego Kurtza, przebywającego pod opieką uwielbiającego go młodego Rosjanina; odpłynięcie z chorym, jego śmierć na rzece; spotkanie z narzeczoną Kurtza, uważającą go za człowieka wielkiego, wspaniałego, dobrego i kochanego przez społeczność.

Kurtz to postać-zagadka, krańcowo różnie postrzegana przez otaczających go ludzi (zwłaszcza Rosjanina, narzeczoną i samego Marlowa): z zewnątrz przede wszystkim bardzo skuteczny agent w handlu kością słoniową, ambitny i pracowity, świetnie „wyczuwający” ludzi, urodzony przywódca, korzystający w pełni z tych talentów; w jego postaci jest głęboka sprzeczność między głoszonymi hasłami humanitarnymi i deklarowaną wrażliwością (niesienie pomocy tubylcom) a bezwzględными działaniami (wyzysk i eksploatacja podległych mu ludzi, nieliczenie się z ofiarami ani własnym sumieniem, łamanie wszelkich norm i zasad). W opowieści Marlowa Kurtz jawi się jako ucieleśnienie zła i „sił ciemności” („Kurtz zajmował wysoką pozycję wśród miejscowych demonów”), które potrafią fascynować i pociągać, prowadząc do utraty umiejętności odróżniania dobra od zła (przypadek Rosjanina).

Motyw wędrówki – Marlow traktuje ją nie tylko jako wędrówkę w głąb Czarnej Lądu, ale i podróż w głąb ludzkiego serca (tytuł oryginału brzmi *Heart of Darkness*, czyli „serce ciemności”). Konkluzja jest pesymistyczna i można ją streścić w ostatnich słowach Kurtza, wypowiedzianych przed śmiercią: „Zgroza! Zgroza!”.

Symbolika tytułu – oprócz odczytań dosłownych (środek Afryki), tytułowe jądro ciemności to piekło (ostatni krąg piekielny); najgłębsza treść ludzkiej duszy, opanowanej przez zło, ujawniające się w sprzyjających warunkach; sam Kurtz jawi się jako uosobienie zła. *Jądro ciemności* oparte jest też na kontraście natury („dzikiej”) i cywilizacji (dzieła ludzkiej myśli; pozornie stojącej wyżej od naturalnej „dzikości”) oraz czarnych („ciemnych”, prymitywnych) i białych („oświeconych”, niosących wartości europejskiej cywilizacji). W opowiadaniu Conrada następuje odwrócenie znaków wartościujących te pojęcia: dzikość okazuje się bardziej cywilizowana (to przedstawiciel cywilizacji europejskiej, Kurtz, zapisuje przerażające w swojej „dzikości” zdanie: „Wytępić całe to bydło!”), biel okazuje się najczarniejszą czernią, jądrem ciemności. Biel skóry kolonizatorów to tylko okrycie dla ich czarnych serc, kierujących się wyłącznie chęcią zysku. Czarnoskórzy to niewinne ofiary (ich symbolem w europejskiej kulturze jest właśnie biel). W drugiej połowie XX w., po doświadczeniach kolejnych wojen artyści chętnie nawiązywali do treści zawartych w noweli Conrada, do jej wieloznacznych symboli (obok tytułu np. do symbolu ludzi-kukieł, wypchanych, pustych w środku).

Słownik

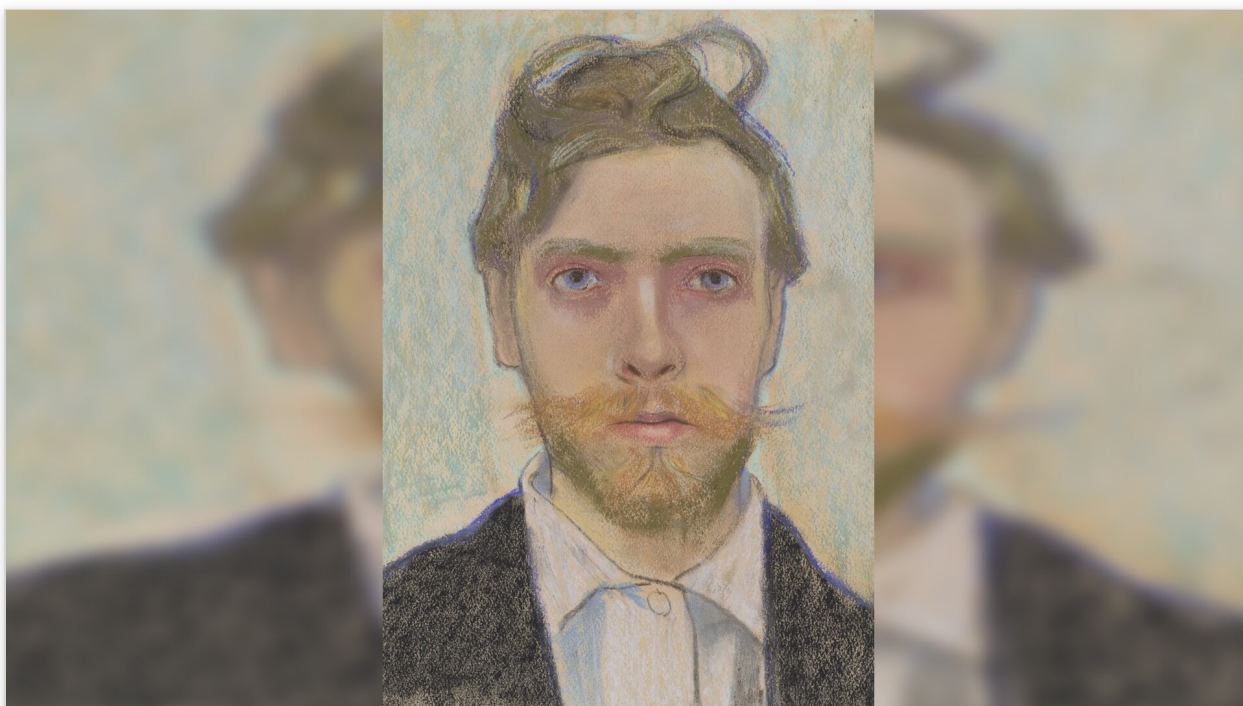
metafora

(gr. *metaphorá* – przeniesienie znaczenia, przonośnia) figura stylistyczna występująca zwykle w poezji, oparta na skojarzeniu dwóch zjawisk i przeniesieniu nazwy jednego zjawiska na drugie

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z biografiami zaprezentowanych pisarzy. Opisz doświadczenia życiowe, które wpłynęły na ich twórczość literacką.

Stanisław Wyspiański (1869–1907)

Stanisław Wyspiański, *Autpoportret*, 1897, Muzeum Narodowe w Krakowie (domena publiczna)

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Urodzony i wychowany w Krakowie dramaturg, poeta, malarz i reformator teatru, przyjaźnił się od lat szkolnych z wieloma wybitnymi artystami Młodej Polski: J. Mehofferem, L. Rydlem, J. Żuławskim, H. Opieńskim. W wieku 18 lat rozpoczął studia malarskie w Szkole

Sztuk Pięknych w Krakowie. Wkrótce został zaproszony przez jej dyrektora – Jana Matejkę – do prac przy polichromii kościoła Mariackiego.

Stanisław Wyspiański, *Krajobraz nad Rudawą*, 1905, Muzeum Narodowe w Krakowie (domena publiczna)

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

W 1890 r., wbrew radom mistrza, młody Wyspiański podjął podróż po Europie (Włochy, Szwajcaria, Francja, Niemcy). Przez pewien czas mieszkał w Paryżu, wciąż doskonaląc warsztat malarski i zdobywając nowe doświadczenia, także teatralne (jego zachwyt budziły zwłaszcza tragedie antyczne i sztuki Szekspira). Wtedy też podjął pierwsze próby dramatyczne, co po powrocie do Krakowa zaowocowało współpracą z Teatrem Miejskim, gdzie pod koniec 1898 r. zostało wystawione jego pierwsze dzieło sceniczne, jednoaktówka na temat powstania listopadowego *Warszawianka*. Kolejne premiery to m.in. *Klątwa*, *Wesele*, *Wyzwolenie*, *Noc listopadowa*, *Akropolis*, *Sędziowie*.

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Równolegle rozwijała się twórczość plastyczna wszechstronnego artysty. Jest on też autorem nawiązujących do Króla-Ducha Słowackiego rapsodów, poematów liryczno-epickich poświęconych historii Polski, wielkim postaciom historycznym, a także krytyce współczesności niedorastającej do wzorców z przeszłości (m.in. Kazimierz Wielki, Bolesław Śmiały, Święty Stanisław). Nieliczne wiersze liryczne powstawały na marginesie twórczości Wyspiańskiego, niektóre z nich jednak wskazują na jego talent poetycki.

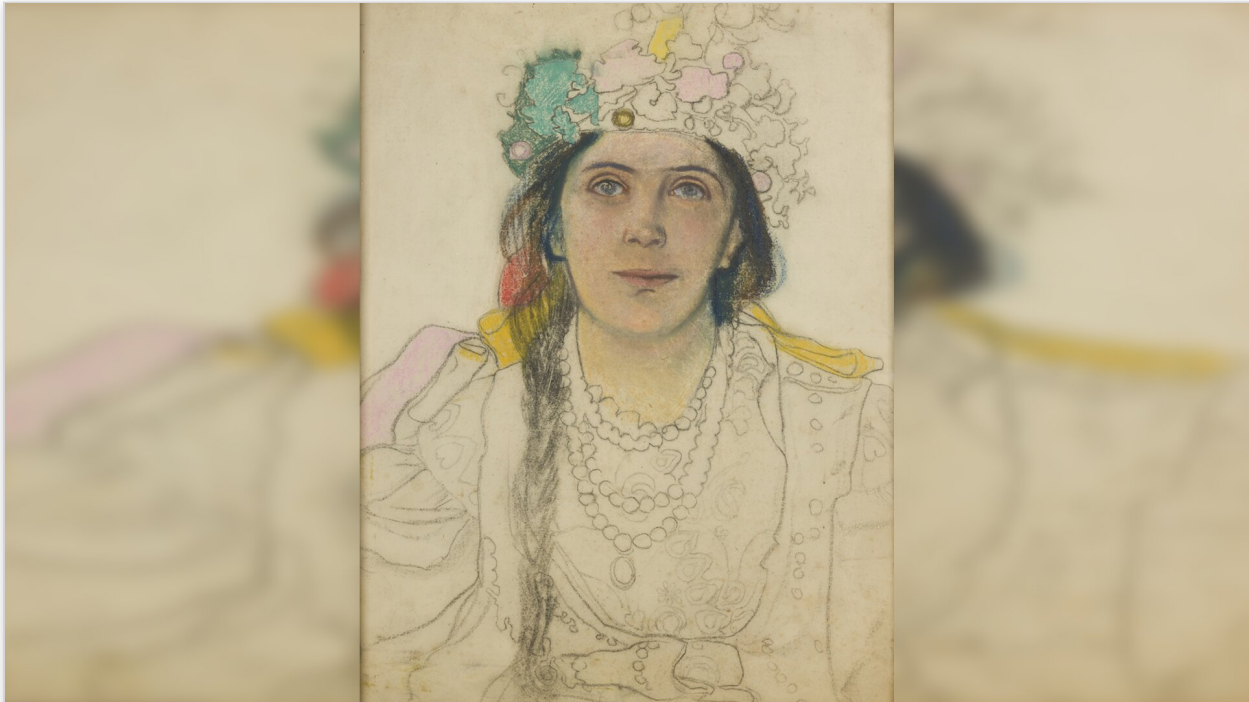

Stanisław Wyspiański, „Król”. Projekt kostiumu do dramatu *“Bolesław Śmiały”* (Akt pierwszy), 1904, Muzeum Narodowe w Krakowie (domena publiczna)

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Wyspiański uważany jest za jednego z głównych reformatorów polskiego teatru. Miał niezwykle wyczucie sceny, a dramaty traktował jako dzieło synkretyczne, łączące słowo, warstwę plastyczną (scenografię, kostiumy, ruch sceniczny) i muzykę w harmonijną całość. Jego koncepcja dramatu monumentalnego nawiązywała do tradycji romantycznej, zwłaszcza Mickiewicza i Słowackiego. Także tematyka jego sztuk była podobna, poruszająca kwestie narodowe, rozważająca przyczyny klęsk narodowych zrywów. Charakterystyczne też są dla niego motywy i wątki mitologiczne.

Stanisław Wyspiański, „Portret Wandy Siemaszkowej w roli Panny Młodej w *Weselu*”, 1901, Muzeum Narodowe w Krakowie (domena publiczna)

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

W 1905 r. Wyspiański kandydował na stanowisko dyrektora Teatru Miejskiego. Przegrał jednak rywalizację z Ludwikiem Solskim. Przegrywał także walkę ze śmiertelną chorobą. Jego pogrzeb w 1907 r. stał się narodową manifestacją, a on sam został uznany – obok Żeromskiego – za „duchowego wodza pokolenia”.

Władysław Stanisław Reymont (1867–1925)

Jacek Malczewski, *Portret Władysława Reymonta*, 1905

domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Wychowany na wsi syn organisty, w wieku 13 lat przeniósł się do Warszawy, aby uczyć się krawiectwa. Jednak kiedy otrzymał dyplom czeladnika, porzucił wyuczony fach i zaczął występować z wędrownymi trupami teatralnymi. Następnie zatrudnił się na kolei i pracował m.in. w Lipcach, które uwiecznił później w swoim arcydziele powieściowym *Chłopi*. Pisał już jako nastolatek – najpierw wiersze, później nowele i opowiadania. Od 1893 r. po kolejnej przeprowadzce do Warszawy zajął się wyłącznie twórczością literacką.

Władysław Zahorski, *Władysław Reymont portret potrójny*, 1905
domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Jedną z jego pierwszych powieści była *Komediantka*, opisująca środowisko aktorskie i podejmująca, ważny w epoce, problem konfliktu wybitnej, uzdolnionej jednostki ze społeczeństwem. Pod koniec wieku ukazała się *Ziemia obiecana* – panorama życia wielkomiejskiego z jego patologiami. Przedstawia ona środowisko łódzkich fabrykantów, skupiając się na psychicznych konsekwencjach niepokonanego dążenia do zdobycia wielkiego majątku. Bardzo wnikliwie opisany jest sam proces dochodzenia do pieniędzy i zmiana, jaka pod ich wpływem zachodzi w człowieku. Wyalienowanemu, zagubionemu mieszkańcowi miasta-molocha przeciwstawia pisarz ludzi żyjących na wsi zgodnie z rytmem natury, w wierności sobie i swojemu kodeksowi wartości. Zwieńczeniem tego etapu twórczości pisarza była, uważana za epopeję chłopską, powieść *Chłopi*, za którą w 1924 r. Reymont otrzymał Nagrodę Nobla.

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Późniejsza twórczość to opowiadania związane z rewolucją 1905 r., a także utwory o tematyce parapsychologicznej (pisarza interesowały zjawiska z pogranicza normy psychologicznej, halucynacje, seanse spirytystyczne). Ostatnim wielkim dziełem twórcy była trylogia historyczna *Rok 1794*. Po wojnie ukazały się opowiadania wojenne, później próby podsumowania pierwszych lat niepodległości. Nie powstało już jednak w tym okresie dzieło wybitne.

Pomnik Władysława Reymonta w Łodzi
Mafo, CC BY-SA 4.0, Wikimedia Commons

Stefan Żeromski (1864–1925)

Aleksander Głuszczenko, *Stefan Żeromski w młodości*, ok. 1885

domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Powieściopisarz, nowelista, dramaturg i publicysta pochodzący z ziemi kieleckiej (którą sławił w swojej twórczości) i ze zubożałej szlachty o tradycjach patriotycznych. Zmuszony trudną sytuacją finansową do pracy jako guwerner i korepetytor we dworach szlacheckich, trafił do Nałęczowa – modnego wówczas, także wśród artystów, uzdrowiska (pierwowzoru Cisów w *Ludziach bezdomnych*), gdzie poznał swoją przyszłą żonę, wdowę po powstańcu styczniowym, Oktawię z Radziwiłłowiczów Rodkiewiczową (wiele zawdzięcza tej postaci Joasia Podborska – bohaterka powieści o doktorze Judymie; wcześniej dostarczyła ponoć rysów Madzi Brzeskiej z *Emancypantek* Prusa).

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Po ślubie państwo Żeromscy zamieszkali w Szwajcarii, gdzie pisarz otrzymał stanowisko bibliotekarza Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu. Praca ta jednak nie układała się dobrze na skutek konfliktów ze zdziwaczalym i apodyktycznym kustoszem muzeum Włodzimierzem Rużyckim de Rosenwerth, pozwalającym sobie na obraźliwe uwagi i gesty wobec

podwładnego (z kolei postać Rużyckiego posłużyła za wzór dla negatywnego bohatera *Ludzi bezdomnych* – Krzywosąda Chobrzeńskiego). W tym okresie pisarz publikuje pierwsze książki (wcześniej w czasopismach ukazują się opowiadania: *Zmierzch*, *Doktor Piotr*, *Rozdziobią nas kruki, wrony*), będące zbiorem rozproszonych nowel i opowiadań.

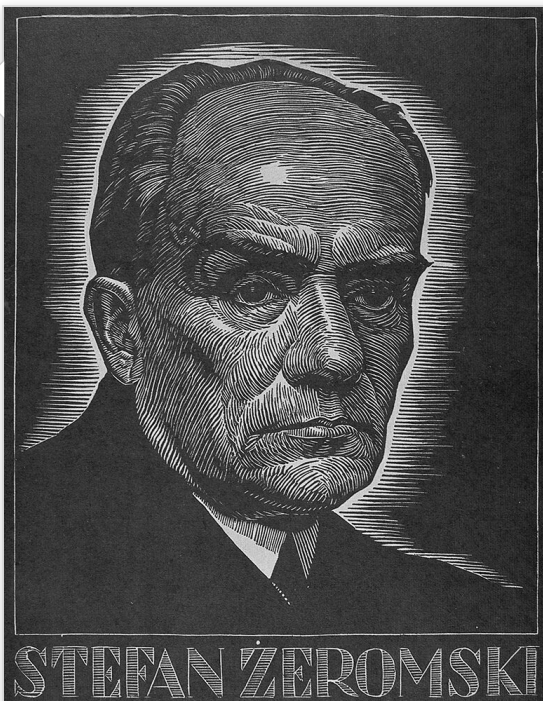
Kazimierz Mordasewicz, *Portret Stefana Żeromskiego*, 1909
domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Po czterech latach pracy w Rapperswilu (1896) Żeromski decyduje się na powrót do ojczyzny, gdzie zostaje zatrudniony jako pomocnik bibliotekarza w Bibliotece Zamoyskich w Warszawie. Wcześniej odwiedza jeszcze kuzynkę, żonę inżyniera górnictwa w Dąbrowie Górniczej, gdzie zwiedza kopalnię, fabryki i huty (może tam oglądać m.in. piece martenowskie). Pod wpływem tych doświadczeń rodzi się pomysł powieści o życiu robotników Zagłębia (górników i hutników). Wątek ten został włączony przez pisarza do *Ludzi bezdomnych*, jego drugiej po *Szyfowych pracach* powieści. Po wydaniu *Popiołów* (1904) – powieści historycznej, która odniosła wielki sukces – uwolniony od kłopotów materialnych pisarz mógł oddać się pracy literackiej i pasji społecznikowskiej (zwłaszcza w Nałęczowie, który znów stał się jego domem), a także przedsięwziąć kilka podróży (m.in. mieszkał przez trzy lata w Paryżu). Rozwijał także działalność patriotyczną, której apogeum było objęcie stanowiska prezydenta Rzeczypospolitej Zakopiańskiej (od 30

października do 16 listopada 1918). Zanim to się jednak stało, przeżył tragedię osobistą – śmierć 19-letniego ukochanego syna Adasia (30 lipca 1918).

Władysław Skoczylas, *Stefan Żeromski* (drzeworyt), ok. 1918
domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości Żeromski wydał kilka mniejszych utworów prozatorskich i powieści: m.in. *Dzieje grzechu*, *Uroda życia*, *Wierna rzeka* (o powstaniu styczniowym; 1912), a także dramaty – *Róża* (obraz rewolucji 1905) i *Sułkowski*. W wolnej Polsce kontynuował działalność społeczną i patriotyczną. Zaangażował się w popieranie polskości na Wybrzeżu (*Wiatr od morza* – historia polskich walk o dostęp do Bałtyku; ponoć z tego powodu Niemcy zablokowali jego kandydaturę do Nagrody Nobla w 1924). W tym okresie powstały kolejne dramaty: *Ponad śnieg bielszym się stanę*, *Turoń*, *Uciekła mi przepióreczka*. Rok przed śmiercią pisarza ukazała się powieść podsumowująca kilka lata niepodległości Polski – *Przedwiośnie*.

Pomnik Stefana Żeromskiego, Konstancin-Jeziorna
CC0

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PqeLNF8Q4>

Ostatnim dziełem Żeromskiego jest poemat prozą *Puszcza jodłowa*, opiewający rodzinne strony autora. Pogrzeb pisarza 23 listopada 1925 r. stał się wielką manifestacją narodową. Pożegnalne utwory napisali niemal wszyscy wielcy poeci tego okresu, m.in. Staff, Tuwim, Słonimski, Wierzyński, Pawlikowska, Lechoń, Broniewski.

Popiersie Stefana Żeromskiego przy pl. Przymierza w Warszawie autorstwa Stanisława Sikory
Tadeusz Rudzki, CC BY-SA 3.0, Wikimedia Commons

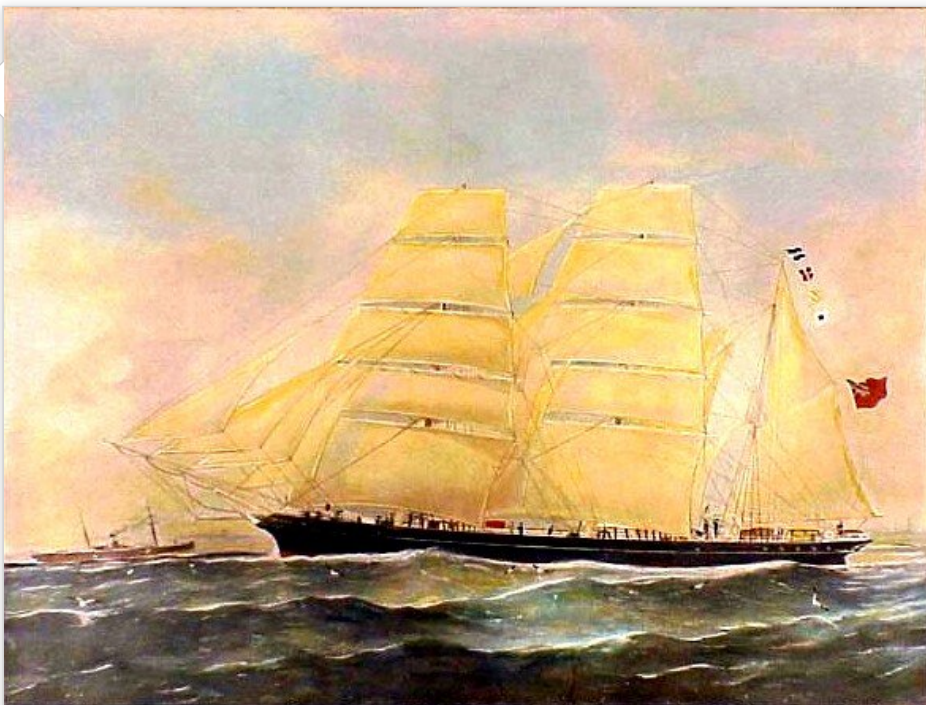
Joseph Conrad (1857–1924)
właśc. Józef Konrad Korzeniowski

Józef Korzeniowski, 1904

domena publiczna

Wcześnie osierocony syn poety i działacza niepodległościowego Apolla Korzeniowskiego już w wieku 17 lat opuścił Polskę na statku płynącym na Martynikę, zaciągnął się do marynarki francuskiej, a później brytyjskiej i odbył szereg rejsów, m.in. do Indii Zachodnich, Afryki, Australii. W 1894 r. otrzymał spadek po wuju (wcześniej wychowującym go w Krakowie) i postanowił zamieszkać na stałe w Anglii. Od tego czasu zajmował się już wyłącznie twórczością literacką, wydając w ciągu swego życia po angielsku i pod angielskim pseudonimem trzynaście powieści, nowele, wspomnienia i szkice.

Bark Otogo pod pełnymi żaglami, drobnicowiec, którego był kapitanem w latach 1888–1889. Ilustracja z pierwszego wydania *Zwierciadła morza* (1906) sporządzona według wskazówek autora
domena publiczna

Do najbardziej znanych utworów pisarza należą: *Lord Jim*, *Jądro ciemności*, *Tajfun*, *W oczach Zachodu*, *Smuga cienia*. Czerpał w nich ze swoich doświadczeń ze służby w marynarce handlowej, skupiając się jednak na problematyce moralnej i psychologicznej. Głosił bezwzględną konieczność przestrzegania zasad etycznych, ukazując samotnych bohaterów w sytuacjach granicznych, w których wierność sobie i własnemu kodeksowi moralnemu wymaga heroizmu. W 1914 r. odwiedza Polskę, przebywając głównie w Zakopanem, gdzie spotyka się z wielbicielem swojej twórczości Stefanem Żeromskim. Po powrocie do Anglii staje się orędownikiem sprawy polskiej.

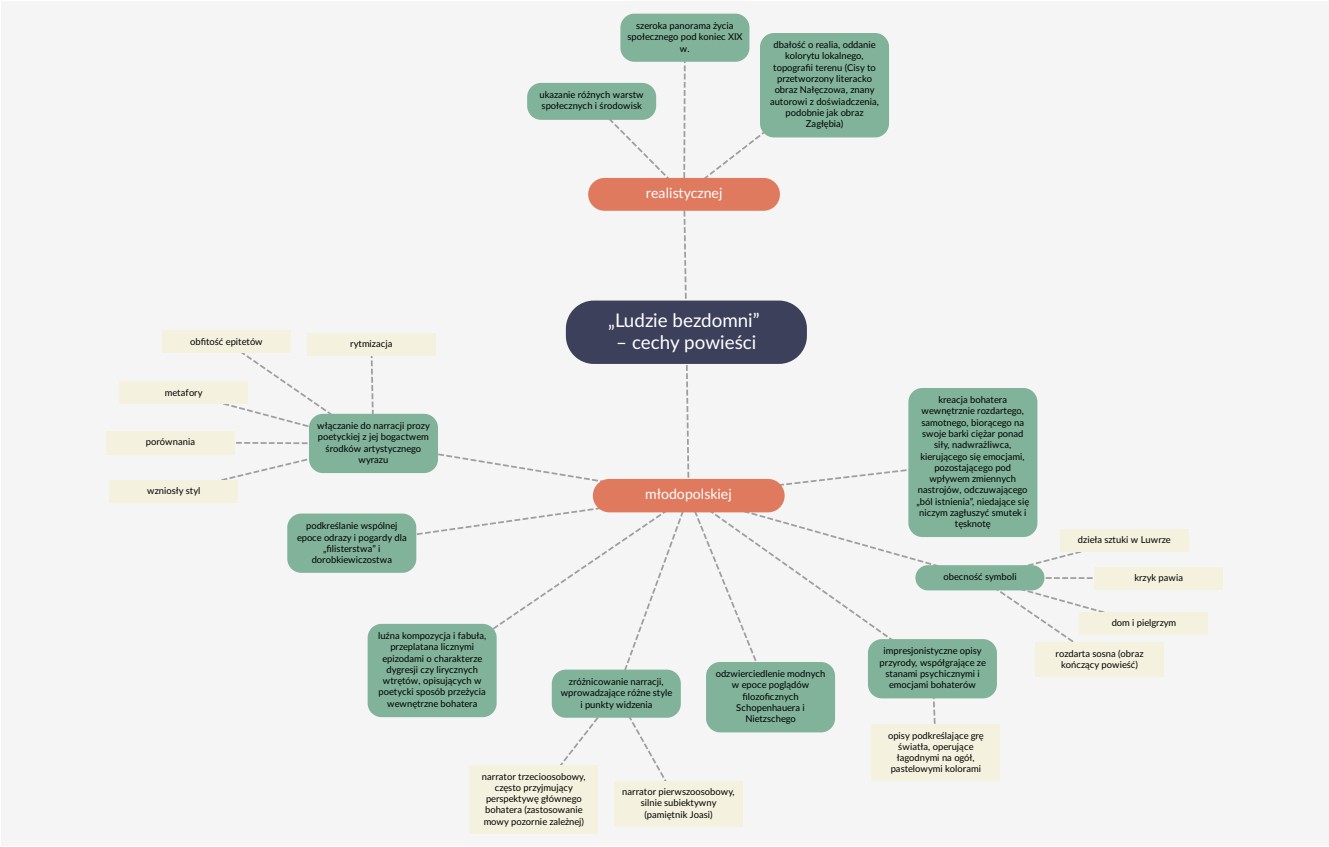
Polecenie 2

Wynotuj tematy, które poruszali w swoich dziełach zaprezentowani pisarze. Odpowiedz na pytanie: jak wpisują się one w konwencję młodopolską?

Mapa myśli

Polecenie 1

Uzupełnij mapę myśli odpowiednimi przykładami z powieści *Ludzie bezdomni*.

Polecenie 2

Powieść *Ludzie bezdomni* oparta jest na kontrastach, czy to estetycznych, czy też moralnych czy fabularnych. Podaj przykłady kontrastów ważnych dla wymowy utworu.

Ćwiczenie 1

Zaznacz zestaw pojęć związanych z Młodą Polską.

☐ byronizm, realizm, sentymentalizm

☐ katastrofizm, surrealizm, futuryzm

☐ symbolizm, dekadentyzm, impresjonizm

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, na czym polega synteza sztuk w *Weselu* Wyspiańskiego.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Młoda Polska – powtórzenie wiadomości cz. 4

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

29) Stanisław Wyspiański, Wesele;

30) Władysław Stanisław Reymont, Chłopi (tom I – Jesień);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- scharakteryzuje życie i twórczość wybranych reprezentantów Młodej Polski;
- zinterpretuje utwory młodopolskich pisarzy: *Wesele*, *Chłopi*, *Ludzie bezdomni*, *Jądro ciemności*;
- omówi tematykę poruszaną w dziełach młodopolskich twórców.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- z użyciem komputera;
- WebQuest.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- e-podręcznik;
- tablica interaktywna lub rzutnik;
- komputery z dostępem do internetu dla uczniów.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Na dwa tygodnie przed planowaną lekcją nauczyciel zapowiada, że klasa będzie pracowała metodą WebQuestu. Przedstawia uczniom temat przyszłych zajęć: Młoda Polska – powtórzenie wiadomości. Dzieli klasę na zespoły i przydziela im tematy prezentacji do przygotowania:
 - Stanisław Wyspiański *Wesele*,
 - Władysław Reymont *Chłopi tom I*,
 - Stefan Żeromski *Ludzie bezdomni*,
 - Joseph Conrad *Jądro ciemności*.Nauczyciel informuje uczniów, że zespoły powinny podzielić się obowiązkami tak, żeby każdy uczestnik zajęć miał swoje zadanie. Jako źródła wskazuje materiał powtórzeniowy w e-podręczniku, inne materiały na portalu epodreczniki.pl, zbiory cyfrowe: Polona, Ninateka, Filmoteka Narodowa oraz inne portale gromadzące sprawdzone i opracowane zgodnie ze standardami treści. Uczniowie powinni skupić się na źródłach internetowych, ponieważ na tym polega metoda WebQuestu.
2. Uczniowie przynoszą na lekcję egzemplarze *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Zespoły przystępują do prezentacji efektów pracy. Grupy kolejno przedstawiają swoje tematy. Należy narzucić limit czasowy dla pojedynczej prezentacji tak, by każdy zespół miał okazję zaprezentować swój temat. Po zakończonej prezentacji każdej grupy wybrana lub chętna osoba wskazuje mocne i słabe strony wystąpienia.
2. Uczestnicy zajęć zapoznają się z prezentacją multimedialną dotyczącą biografii pisarzy. Omawiają w parach, jak doświadczenia życiowe wpłynęły na twórczość autorów.
3. Uczniowie zostają podzieleni na kilkusobowe grupy. Każdy zespół uzupełnia mapę myśli odpowiednimi przykładami z powieści *Ludzie bezdomni*. Następnie uczniowie podają przykłady kontrastów ważnych dla wymowy utworu.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie wykonują ćwiczenia zamieszczone w sekcji „Mapa myśli”.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Zadaje również pytania podsumowujące i prosi wybranych uczniów o odpowiedzi.

Praca domowa:

1. Wynotuj tematy, które poruszali w swoich dziełach pisarze zaprezentowani w sekcji „Prezentacja multimedialna”. Jak wpisują się one w konwencję młodopolską?

Materiały pomocnicze:

- Artur Hutnikiewicz, *Młoda Polska*, Warszawa 2004.
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polska-Literatura-Mloda-Polska;4575063.html>

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do podsumowania lekcji.